Historie oddělení ÚČOCH Baťovy nemocnice ve Zlíně

Obecný historický úvod

Město Zlín je historicky spojeno s osobností Tomáše Bati a jeho rodinou. Baťovy obuvnické závody byly založeny v roce 1894, v té době žilo ve městě 2 834 obyvatel. O 33 let později, v roce 1927, již dosahoval počet obyvatel cca pětinásobku, tedy 15 010. Roku 1938 se počet obyvatel zvýšil na 43 400. Příčinou tohoto nárůstu byl enormní rozmach závodů. V době založení závodů měl podnik 50 zaměstnanců, v roce 1927 vzrostl jejich počet na 10 462.

Jeden z prvních podnětů ke vzniku Baťovy nemocnice, položil **Tomáš Baťa**, když 1. května 1926 věnoval 1 000 000 Kč na výstavbu nemocnice se slovy: „Vzpomínám raněných hrdinů naší práce a věnuji Kč 1 000 000 – ku založení nemocnice, která by hájila zdraví nás všech."

Druhou významnou osobností, která se zasloužila o Baťovu nemocnici, byl její první ředitel a primář **MUDr. Bohuslav Albert**. Ten měl řadu zkušeností z 1. světové války, po níž řídil nemocnici v Mukačevě, která se díky němu stala neuvěřitelně fungujícím institutem. Humorná je historka, jak se MUDr. Albertovi podařilo sehnat pro podvyživené děti vagón kakaa a s pomocí francouzské čety je rozvezl po celé Podkarpatské Rusi a do druhého dne obdarované domácnosti vylíčily kakaem své obydlí.

Třetí neméně významnou osobností pro Baťovu nemocnici byl akademický architekt **Ing. František Lýdie Gahura**, který v březnu 1927 nakreslil návrh Baťovy nemocnice. Základní kámen nemocnice, jakožto závodního ústavu, byl položen 9. 4. 1927. Stavba hlavních objektů na pravém břehu řeky Dřevnice při katastrální hranici obce Příluky trvala 7 měsíců a již dne 21. 11. 1927 je písemně doložen první ošetřený pacient. První pacienti k hospitalizaci byli přijati v lednu 1928. Původní návrh byla monobloková nemocnice, pavilonový systém byl návrhem druhým. Ten se jevil jako výhodný například z důvodu přirozené bariéry bránící přenosu infekcí. Parková úprava v rámci areálu zase měla mít blahodárný efekt na psychiku nemocných. Nemocnice brzy převzala ve Zlíně a přilehlém regionu povinnosti veřejné nemocnice a provozovala bezplatně zdravotní poradny pro širokou veřejnost.

Zdravotnictví ve Zlíně a na Zlínsku by nemohlo fungovat v tak vysoké kvalitě a rozsahu bez řádně promyšleného financování. Za tímto účelem byl 21. 8. 1928 založen tzv. **Baťův podpůrný fond**, což byl způsob, jak zajistit, aby velká část zisku závodů nemusela být na daních odvedena do státního rozpočtu, ale aby finanční prostředky zůstaly v regionu, kde byly smysluplně využity.

Historie oddělení ÚČOCH Baťovy nemocnice ve Zlíně

1. září 1930, tedy cca 2 a tři čtvrtě roku od prvního hospitalizovaného pacienta, bylo otevřeno stomatologické oddělení, jehož přednostou se stal **MUDr. František Bartoš.** Spolu s interním oddělením, chirurgií, gynekologií, ortopedií a dětským oddělením je tedy jedno z nejstarších a prvních oddělení v nemocnici. V tu dobu hovoříme o stomatologickém oddělení, jelikož se MUDr. Bartoš věnoval praktickému zubnímu lékařství. Kladl velký důraz na prevenci zubního kazu a má nespornou zásluhu na zřízení **Školního zubního ústavu Červeného kříže**, který se stal součástí stomatologického oddělení. Prováděl pravidelná vyšetření chrupu školní mládeže a zabýval se i propagačně výchovnou činností. Stejná péče a důraz na zdraví zubů byla věnována i dospělé populaci. Každému novému pracovníkovi firmy Baťa při nástupu do zaměstnání byl chrup vyšetřen a ošetřen. Od té doby ubylo onemocnění, která souvisela se záněty v dutině ústní.

Vybavení stomatologické ordinace

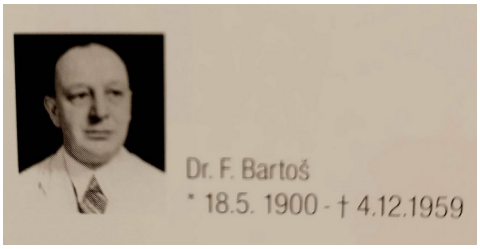

Prim. MUDr. Bartoš ve své ordinaci

Výše uvedené lze usoudit z článku prim. Bartoše – Úkoly dnešního zubního lékaře z roku 1934: „Hlavním úkolem zubních lékařů má být léčení až na posledním místě, na prvním je prevence, a to od nejútlejšího věku.“ Radí v otázkách výživy, doplnění nerostných látek, správné hygieny dutiny ústní. Je to velmi moderně vedená prevence zubních onemocnění platná dodnes.

Zubní oddělení se od svého vzniku nacházelo ve vstupní budově – třípodlažním řídícím centru celé nemocnice. Tato budova již nestojí – kvůli havarijnímu stavu proběhla v roce 1998 její demolice. Nacházela se u silnice, která lemuje řeku Dřevnici, mezi dnešní jídelnou a prvním pavilonem. V těchto místech je nyní pouze plot s nápisem Baťa-Albert-Gahura. Zde bylo přijímací oddělení, odvšivení pacientů, pracovny ředitele a sekretariátu. Ve druhém poschodí byly pak centrální operační sály.

Místo původního vstupního pavilonu

V roce 1933 čítal nemocniční personál 100 osob, z toho 5 primářů, 13 lékařů, 37 ošetřovatelek, 10 ošetřovatelů a laborantů, 7 zubních instrumentářek, 3 techniky a 25 pomocných sil.

Vstupní pavilon

Část stomatologického oddělení Baťovy nemocnice a školní zubní ústav byly umístěny do **Sociálně zdravotního ústavu**, ten vznikl 2. 11. 1932 a byla mu přidělena budova Prvního Baťova internátu. Ten se nacházel v centru města v tehdejší Malenovské ulici a staří Zlíňané si ho pamatují jako „Staré sociální“. Stál naproti 21. správní budovy Baťova továrního komplexu, známého spíše jako „Mrakodrap“. Dne 20. listopadu 1944 byl internát zasažen leteckou pumou, což pro něj nemělo fatální následky a nadále fungoval až do roku 1954, kdy se Sociálně-zdravotní ústav přesunul do budovy dnešní polikliniky.

Budova byla odstřelena v roce 1965 a dnes je v těchto místech park se sochami Tomáše Bati a jeho nástupce Jana Antonína Bati. Provoz sociálního ústavu zajišťovali praktičtí privátní lékaři, odborní lékaři a ošetřovatelky Baťovy nemocnice, byly zde prováděny vstupní prohlídky nově přijímaných pracovníků.

Místo prvního Baťova internátu

Budova prvního Baťova internátu

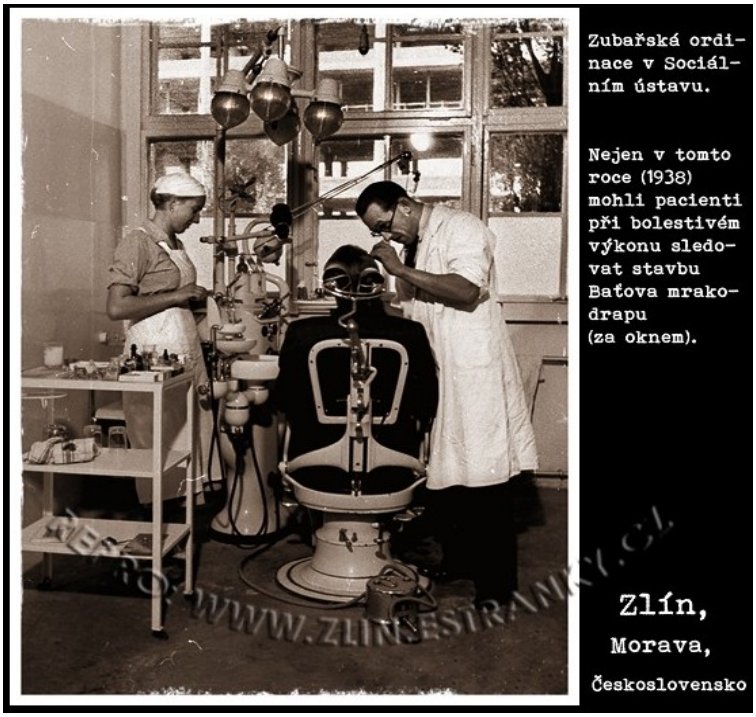

Vybavení stomatologické ordinace v Sociálním ústavu (za okny v pozdaí "Mrakodrap")

Mezi lety 1940 – 1941 architekti Ing. V. Uklein a Ing. F. Dohnal vypracovali **návrh 21. pavilonu** jako projekt nové sedmipodlažní budovy, kterou situovali do severozápadní části pozemku, na styku dvou komunikací – Zálešné XII. a dnešní Třídy 2. května. Z celého projektu se později realizovala jen spodní stavba se suterénem a na těchto základech vyprojektovali o osm let později architekti Ing. Miroslav Drofa a Štěpánka Lewisová dvoupodlažní pavilon s plochou střechou ve tvaru písmene U otevřeného směrem k jihu – zde také projektanti umístili vstup. Další vchod je z východní strany areálu nemocnice.

Charakteristický tvar písmene U dal vznik i názvu jednotlivých traktů podle světových stran, takže v nemocnici každý ví, kam zamířit jedná-li se o „21 sever“, „východ“ či „západ“. V horním patře bylo umístěno interní oddělení (východní a západní křídlo mělo 2 x 34 lůžek, severní křídlo 30 lůžek včetně potřebného zázemí). Dnes se zde nachází onkologické oddělení. Přízemí tvořilo ambulatorium. V západním křídle bylo umístěno oddělení onkologické a dětské (poradní a ambulantní) s rentgenem, čekárnami, registracemi a filtry. Dnes zde nalezneme dětské odborné ambulance. Severní křídlo se dělilo na urologii a radiodiagnostiku s příslušným vybavením. Radiodiagnostika zůstala dodnes, ale urologii nahradily ambulance zubní a dětské pohotovosti a ortopedická ambulance. Východní křídlo bylo využito jako oddělení **čelistní a obličejové chirurgie a stomatologie** – zůstalo totožné dodnes. Pravděpodobně se sem tedy oddělení ÚČOCH přestěhovalo v roce 1953, kdy byla budova otevřena. V roce 2008 proběhla rekonstrukce, objekt je dodnes součástí onkologického centra.

Budova 21 - pohled na severní křídlo

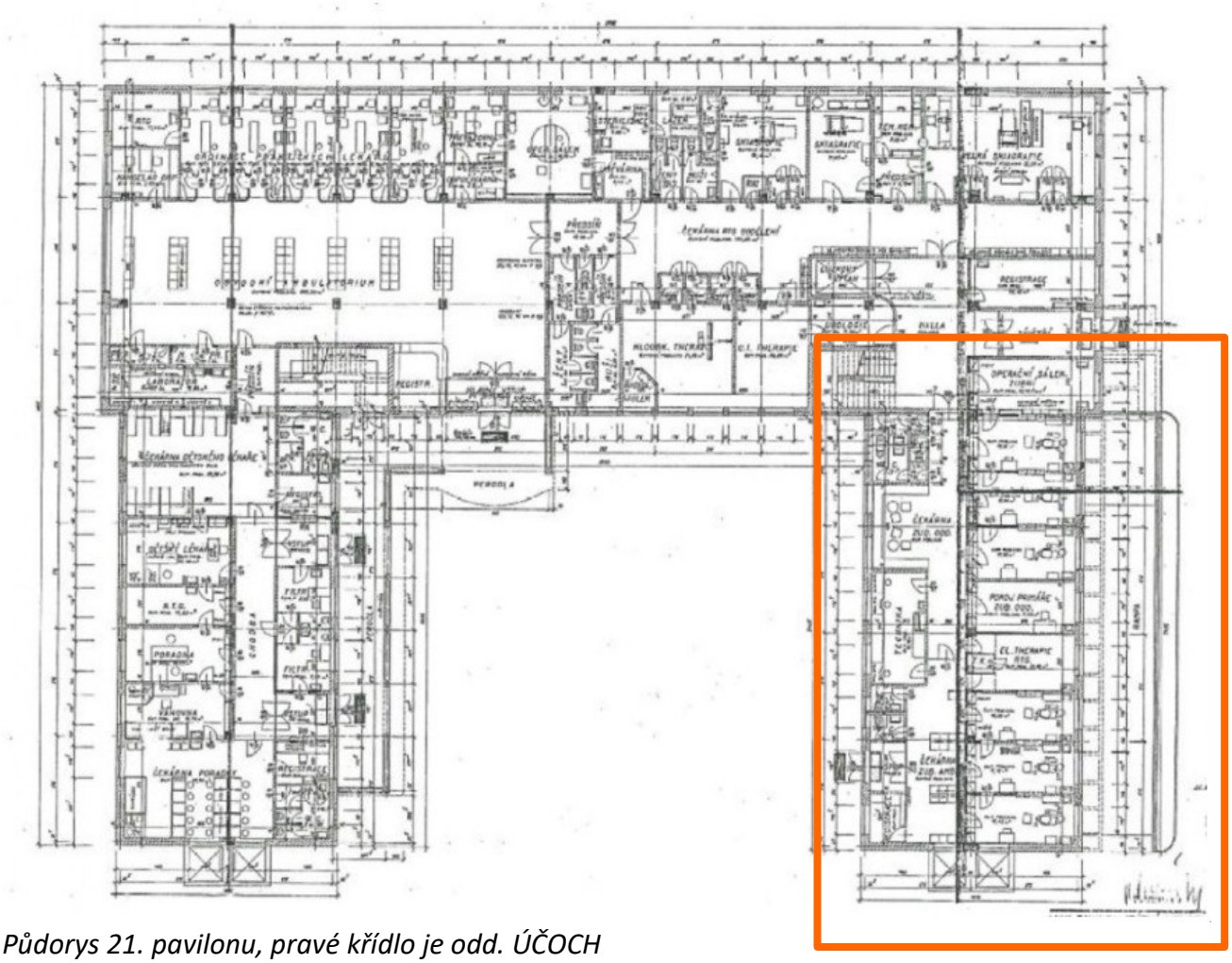

Půdorys 21. pavilonu, pravé křídlo je odd. ÚČOCH

21. pavilon - východní část, v přízemí ambulance ÚČOCH

Vstup na zubní oddělení byl dveřmi, které byly v místě nyní druhého okna zprava (na přiloženém snímku označeno červenou hvězdičkou). První okno byla pracovna vrchní sestry. Vedle vchodu bylo úzké okno WC, pak ještě jedno okno prostorově velmi malé sádrovny(zhotovení sádrových modelů chrupu) a dále dvě okna bývalé laboratoře.

Pavilon 21 dnes

Základy budovy 21, vybavené jako kryt, sloužily pacientům a personálu nemocnice v době bombardování a osvobozování Zlína. Tenkrát se tam přechodně přemístily i operační sály. Po válce pak pokračovala stavba.

Stomatochirurgie v pravém slova smyslu se z oddělení stává příchodem primáře **MUDr. Jaroslava Šabackého (1957), MUDr. Strejčka** a **as. MUDr. Petra Moskalyka** (bratr slavného režiséra Antonína Moskalyka – např. seriály Četnické humoresky, Dobrodružství kriminalistiky, Panoptikum Města pražského – ošetřoval zde slavné osobnosti – např. herce Vladimíra Menšíka a Pavla Zedníčka). Prim. Šabacký se mnohé naučil na pracovních misích v Koreji a tyto znalosti a operační techniky poté začal praktikovat i v Baťově nemocnici. Prováděly se osteosutury(znehybnění zlomenin drátěným stehem) obličejových úrazů, onkologie úst a obličeje, časté byly Caldwell-Lucovy operace, plastiky nosů i uší. Většina operačních výkonů se prováděla na zákrokových sálcích ve 21. pavilonu v lokální nebo celkové anestezii. Občas se pracovalo i na centrálních operačních sálech ve vstupní, dnes již neexistující, budově.

V roce 1976 opustil oddělení prim. Šabacký, který odešel pracovat do zahraničí. Pravděpodobně z politických důvodů nemělo oddělení do roku 1985 oficiálního primáře, ale fakticky ho vedl jako ordinář asistent MUDr. Moskalyk. Ten pokračoval v zavedeném spektru výkonů prim. Šabackým.

V roce 1985 byl oficiálním primářem zvolen **MUDr. Jiří Jahoda**, který byl zároveň „Okresním stomatologem“ a věnoval se tudíž praktickému zubnímu lékařství.

Stomatochirurgii dál prováděl zejména as. MUDr. Moskalyk. Na oddělení se poskytovalo celé spektrum péče, např. MUDr. Fridrichová se věnovala parodontologii, MUDr. Joza a MUDr. Košacká ortodoncii. Pod oddělení patřila také zubní laboratoř. Funkce okresního stomatologa byla nadřízena ostatním praktickým zubním lékařům, kteří sídlili především v budově zlínské polikliniky, tedy poblíž centra města a továrny. Proto tedy lze říci, že tito lékaři patřili pod Čelistní a obličejovou chirurgii „Baťovy nemocnice".

Nejkomplikovanější, zejména onkologické pacienty, lékaři konzultovali a spolupracovali při jejich léčebném plánu s prof. Bilderem (Brno) a prof. Mazánkem (Praha), případně je předávali do jejich péče. Co se týče lůžkového fondu, tak v prvním patře 21. budovy sídlilo interní oddělení a oddělení ČOCH využívalo 1 pokoj v západním a 1 pokoj ve východním traktu. Důležitou součástí výkonů ČOCH bylo, již v té době, ošetřování hendikepovaných pacientů v celkové anestezii. Tito pacienti byli nejčastěji z nedalekých ústavů na Velehradě a v Bystřici pod Hostýnem. Na tuto činnost bylo navázáno a tyto služby hendikepovaným pacientům jsou nabízeny oddělením ústní, čelistní a obličejové chirurgie dodnes.

Překvapivě v našich očích působí organizace ošetření pacientů v porovnání s dnešní organizací péče. Dnes jsou delegováni pacienti z celého kraje na odd. ÚČOCH a v Baťově nemocnici ošetření probíhá od vyšetření přes přípravu, ošetření a propuštění do domácí péče na jednom místě. Dříve nemocnice v místě bydliště pacienta přivolala lékařské konzilium (poradu) a v případě potřeby se zdravotnický personál oddělení včetně všeho vybavení (sterilizační kontejnery ve tvaru „bubnů", chirurgické a stomatologické nástroje, vrtačky) přesunuli do místního zdravotnického zařízení výkon provést. As. Moskalyk výrazně spolupracoval s ORL oddělením v Kroměříži a prováděl sdružené výkony – např. v tehdejší době neobvyklá technika sagitální osteotomie mandibuly (vertikální rozdělení dolní čelisti) jako možný přístup ke strukturám zadního hrdla v chirurgii hlavy a krku.

K obvyklému spektru výkonů patřilo kromě praktického zubního lékařství pro zaměstnance nemocnice, také ošetřování zaměstnanců bývalých Baťových závodů, pracovníků OV KSČ v Gottwaldově, zaměstnanců ONV Gottwaldov, zaměstnanců JZD – zahradnictví. Dále se na oddělení prováděly prohlídky a sanace chrupu brancům a zaměstnancům stavebních podniků, kteří se podíleli na výstavbě nemocnice v Gottwaldově.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že oddělení nikdy nesídlilo v budově polikliniky, nicméně zubní lékaři, kteří pracovali na Poliklinice do roku 1990, spadali pod vedení „Okresního stomatologa" v rámci Okresního ústavu národního zdraví (OÚNZ) – MUDr. Jahody. Po listopadové revoluci a reorganizaci stomatologické péče se MUDr. Jahoda, dříve praktický zubní lékař ve Slušovicích, přesunul na Polikliniku. Oddělení dále vedl **MUDr. Jan Košacký (1992)**, který byl na začátku své kariéry podnikový stomatolog v továrně Svitu, nicméně se začal věnovat stomatochirurgii a pokračoval, co do výkonů, v dříve nastaveném trendu.

V období primariátu **MUDr. Kataríny Vachalové (2006)** je náplní péče oddělení výhradně dentoalveolární chirurgie a praktické zubní lékařství. Výkony nad rámec orální chirurgie – onkologické, traumatologické, ortognátní apod. - se vesměs prováděly v nejbližších fakultních nemocnicích. To se změnilo příchodem **MUDr. Jiřího Šimka (2012)**. Rodák z Vizovic získal mnohé ze svého umu nejen na své alma mater – ve Fakultní nemocnici v Olomouci, ale také v zahraničí. S pomocí asistenta **MUDr. Rudolfa Valenty**, který přišel z Pardubické nemocnice na pozici zástupce primáře, do Baťovy nemocnice začali navracet traumatologickou a onkologickou operativu. Rozšiřující se spektrum maxilofaciálních výkonů a specializace v podoborech stomatologie vč. potřebného vybavení vedlo k ukončení praktického zubního lékařství na oddělení. Postupně složili atestační zkoušky nadějní mladí obličejoví chirurgové – MUDr. Štěpán Pohanka (2019) a MDDr. Pavel Novotný (2020). V atestační přípravě Ústní, čelistní a obličejové chirurgie je v roce 2023 pět lékařů. Pokud jde o novodobý vývoj a vzdělávání na oddělení ÚČOCH, je důležité zmínit také roli vrchní sestry **Miroslavy Krajčové (2011)**. Od roku 2012 do dnešních dní na oddělení ukončilo vzdělání v perioperační péči (dříve „instrumentační nebo sálové“) 6 sester. Pravidelná spolupráce v týmu tvořeném výhradně lékaři a sestrami z oddělení ÚČOCH vede k procesní sehranosti a s tím souvisejícím časovým úsporám, což v konečném důsledku umožňuje provádět složitější výkony.

Pacienti odd. ÚČOCH jsou ošetřováni v lokální anestezii v ambulancích na 21. pavilonu nebo tamtéž na zákrokovém sále. Ošetření v celkové anestezii je prováděno na gynekologických (budova 31, dobudovány v roce 1997), případně chirurgických operačních sálech (budova 23, dobudovány v roce 2000). Hospitalizovaní pacienti jsou ukládáni na ORL oddělení (budova 48, postavena v roce 1985) a na oční oddělení (budova 47, postavena v roce 1985), kde je zřízena od roku 2020 i ošetřovna. Výkony patřící do spektra ošetření měkkých tkání obličeje se provádí v lokální anestezii na sále v budově Plastické chirurgie 6. pavilonu KNTB. JIP jsou využívány především chirurgické v rámci oddělení ARIM, v případě potřeby také JIP onkologická.

Zubní laboratoř

Zubní laboratoř v 21. pavilonu nemocnice vznikla jako detašované pracoviště přibližně okolo roku 1960. Byla zaměřena převážně na ortodoncii. Hlavní velká zubní laboratoř sídlila v budově Zlínské (tehdy Gottwaldovské) polikliniky. Zubní technici se věnovali prakticky výhradně výrobě rovnátek (patrové desky, případně monobloky) a občas opravám protéz.

Okolo roku 1977 vznikla přízemní jednopatrová budova, zvaná „dřevák“, která stála na místě dnešní porodnice a byla v ní umístěna zubní laboratoř a několik zubních ordinací. Na Gottwaldovské poliklinice byla hlavní zubní laboratoř s ordinacemi. Další ordinace byly roztroušeny po městě a v okolních vesnicích. Zubní „laboranti“ měli svého vedoucího laboranta, stejně jako sestry a lékaři. Postupem času se spustila výstavba tří budov ve městě nad poliklinikou. Budova ordinací (A), spojena s budovou laboratoří (B) a plánovaná budova dětského zubního oddělení (C), která již nestihla být realizována. Dnes tento komplex budov známe jako „Stomacentrum“. Po dobu stavby byl dočasně využit „dřevák“.

Zubní laboratoř při Baťově nemocnici ukončuje svoji činnost v 90. letech. Přesný záznam o ukončení se nepodařilo dohledat. Od roku 2002 oddělení spolupracuje se zubní laboratoří p. Radima Strnada na základě dohody s tehdejším prim. Košackým.

Lékaři a zubní technici před zmiňovaným dřevákem

Na fotografii je většina těch, kteří zde roku 1983 či 1984, pracovali (zleva): Miroslav Janalík (tehdy vrchní laborant), Anna Červinková, Jiřina Klimková, Dagmar Škrabalová, MUDr. Jiří Lebeda, MUDr. Helena Štefanová, Jana Karoláková (sestra Dr. Lebedy), MUDr. Marie Mannová, Jitka Vopatová a MUDr. Jindřiška Procházková (pozdější revizní lékařka VZP).

Poloha dřeváku

<u>Primáři stomatologického a ÚČOCH oddělení v časovém horizontu:</u>

Prim. MUDr. František Bartoš 1930 – 1957

Prim. MUDr. Jaroslav Šabacký 1957 – 31. 3. 1976

Ordinář as. MUDr. Petr Moskalyk 1976 – 1985

Prim. MUDr. Jiří Jahoda – okresní stomatolog 1985 – 1991

Prim. MUDr. Jan Košacký 1992 – 31. 10. 2006

Prim. MUDr. Katarína Vachalová 1. 11. 2006 – 31. 8. 2012

Prim. MUDr. et MUDr. Jiří Šimek, Ph.D., FEBOMFS 1. 9. 2012 - doposud

Vrchní sestry v čase: Ludmila Krejčí

Eva Nováková

Olga Prokešová 1965 – 1991 (staniční)

Anna Otépková 2. 1. 1992 – 2006

Marie Malotová 1. 7. 2006 – 31. 12. 2010

Miroslava Krajčová 1. 1. 2011 – doposud